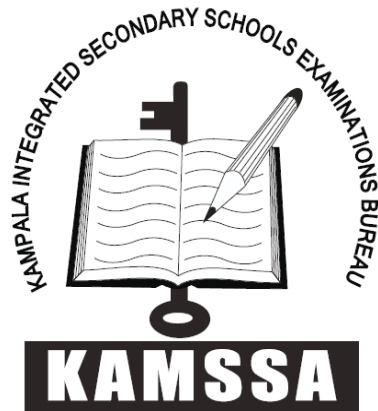

336/1

**LUGHA YA KISWAHILI
KARATASI YA KWANZA
JUN/JULAI 2022
SAA 2 DAKIKA 30.**

KAMSSA JOINT MOCK EXAMINATIONS

Uganda certificate of education

LUGHA YA KISWAHILI

Karatasi ya Kwanza.

Muda: Saa mbili na nusu.

MAAGIZO KWA WATAHINIWA:

Jibu maswali **manne**: **Mawili** kutoka kila sehemu.

Swali la kwanza lina sehemu **mbili** yaani, **(a)** na **(b)**. Chagua sehemu mo **(a)** au **(b)**

SEHEMU A

Ama

1. (a) Andika insha isiyopungua maneno 400 wala kuzidi 450 juu ya mojawapo ya mada zifuatazo. **(alama 40)**
- (i) Asiyesikia la mkuu huvunjika guu.
  - (ii) Siku ambayo sitaisahau maishani mwangu.
  - (iii) Ugonjwa wa virusi vya Uviko-19 na Urusi kuishambulia nchi ya Ukraine umesababisha kupanda kwa bei ya bidhaa nchini. Jadili.
  - (iv) Eleza athari ya utumiaji wa madawa ya kulevya kwa vijana wa karne hii.

Au

- (b) Andika insha mbili fupi kwa kuchagua miktadha miwili miongoni mwa hii ifuatayo. **(alama 40)**
- (i) Rafiki yako aliyekuomba daftari lako la Kiswahili amechukua wiki mbili bila kuonekana shuleni na mwalimu wako anaendelea kukuambia anataka kukiona daftari lako. Mwandikie rafiki yako barua ukimuomba akurudishie daftari lako haraka iwezekanavyo. Tumia maneno kati ya 180-200.
  - (ii) Ulihudhuria mkutano wa sherehe yenu ya kumaliza kidato cha nne shuleni mwako. Andika kumbukumbu ya mkutano huu. Tumia maneno kati ya 150-180
  - (iii) Wewe ni mmoja kati ya wanafunzi walioathiriwa na ugonjwa wa Uviko-19 katika shule yenu. Toa hotuba ukiwaeleza wanafunzi dalili za ugonjwa huu na athari zake katika mwili wa binadamu. Tumia maneno kati ya 180-200.
  - (iv) Umekutana na rafiki yako baada ya kutoonana kwa miaka minne. Andika dayalojia kati yenu. Tumia maneno kati ya 180-200.

2. Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali yatakayofuata.

Katika kijiji cha Kibera paliishi mzee mmoja aliyeitwa Bongo. Mzee Bongo alikuwa mwenye tabia nzuri, tena mpole sana. Alipendwa na majirani zake wote. Walikuwa wakimwendea ili wapate mashauri juu ya mambo mbalimbali na hasa wakiwa na matatizo ya kinyumbani. Mzee Bongo alikuwa na mke mmoja aliyekuwa amemzalizia mtoto mmoja tu. Mtoto huyo alikuwa wa jinsia ya kike, na aliitwa Mrembo. Mrembo alikuwa kama jina lake bila shaka. Yaani mzuri kaumbwa na akaumbika kweli kweli kwa sura, umbo na tabia njema. Watu wa kijiji chake walimpenda kama vile walivyompenda baba yake.

Jamii hii ilikuwa ikiishi maisha ya raha, furaha na amani. Kwa bahati mbaya, siku moja mama yake Mrembo alishikwa na maradhi ya virusi vya Korona na baada ya kuugua kwa siku chache alifariki dunia. Mzee Bongo alikaa kwa muda mrefu bila kuoa mke mwingine. Mwishowe alionelea heri aoe ili binti yake ampate mlezi. Akamuoa mjane aliyekuwa amefiwa na mumewe. Bibi huyo alikuwa na mabinti wawili. Mara tu bibi huyu alipoolewa mafarakano yalianza katika nyumba yake mzee Bongo. Ijapokuwa wale mabinti wa yule mama walikuwa rika moja na Mrembo, hawakufanyishwa kazi kama yeye.

Mrembo alifanywa kijakazi katika nyumba ya baba yake. Kila ilipofika wakati wa kazi kama kufagia, kusafisha vyombo au kupika, ni Mrembo pekee aliyeamrisha kufanya kazi hizo zote. Wale dada zake wa kambo walikuwa wakiketi pamoja na mama yao kuzungumza na kucheka bila kumjali mtoto wa watu aliyefanya kazi zote. Wakati huo wote, mama huyo alikuwa akimgombeza Mrembo na kumtolea maneno makali makali ili afanye kazi hizo zote, bila kumhurumia.

Kwa ajili ya kazi nyingi na masikitiko mengi, Mrembo alianza kukonda na kuwa mnyonge tena mchafu. Hali hii iliendelea mpaka majirani wakamwarifu baba yake naye akaingiwa na wasiwasi juu ya msichana huyu mpole. Hapo basi, Mzee Bongo alionelea heri afanye udadisi juu ya jambo hilo. Haikumchukulia siku nyingi kugundua ukatili anaotendewa mwanawe. Baba huyu alishikwa na uchungu wa mzazi akaamua kuukomesha uonevu huo. Basi siku moja, Mzee Bongo aliamka asubuhi na mapema, akatoka kwenda kazini. Kumbe! Kajifanya tu. Ilipofika saa mbili asubuhi, tatu hivi, alitembea polepole kurudi nyumbani kwake na kujibanza kwenye kijisitu kilichokuwa karibu na nyumba yake. Punde si punde alimuona yule mkewe akitoka nje huku amemkamata na kumburuta Mrembo. Wale mabinti zake walikuwa wakimchapa kwa fagio ndefu za kuti. Kuona vile, Mzee huyo alichomoka mbio na kuelekea nyumbani akipitia upande wa nyuma wa nyumba yake. Wale wakorofi hawakumuona na haikumpa shida yoyote kuwashika. Hapo hapo aliamua kumfukuza yule bibi ili aondoe balaa hilo.

Basi kweli Mzee Bongo alithibitisha kwamba uchungu wa mwana aujuaye ni mzazi.

Maswali:

- a) Pendekeza kichwa kinachofaa taarifa hii. (alama 02)
- b) Kwa nini wanakijiji walikuwa wakimwendea Mzee Bongo kwa ushauri? (alama 03)
- c) Majirani walimwarifu nini Mzee Bongo mpaka akaingiwa na wasiwasi? (alama 02)
- d) Alipojificha kichakani, Mzee Bongo aliona nini kilichomfika bintiye Mrembo? (alama 03)
- e) Mzee Bongo alifanya nini ili kukomesha uonevu juu ya binti yake? (alama 02)
- f) Toa mafunzo yoyote matatu unayoyapata baada ya kuisoma taarifa hii. (alama 03)
- g) Eleza maana ya maneno yafuatayo kulingana na yalivyotumiwa katika taarifa. (alama 05)
  - i. Mlezi.
  - ii. Mafarakano .
  - iii. Mjakazi .
  - iv. Ukatili.
  - v. Kajifanya tu.

SEHEMU B

3. Soma habari ifuatayo kisha ujibu maswali yanayofuata.

Maendeleo ya kiteknolojia duniani yamepiga hatua kubwa katika siku za hivi karibuni. Teknolojia hii imepelekea kuvumbuliwa kwa simu ambazo siku hizi hujulikana kwa majina mbalimbali: simu tamba, kiungambali, rununu au simu sogezi. Kifaa hiki humwezesha aliye bacho kuwasiliana na yeyote atakaye popote duniani.

Kwa njia nyingi, simu hizi zimerahisisha maisha ya watu wengi hasa wanabiashara ambao huchukuwa muda mfupi siku hizi kufanya kazi yao. Penye dharura kama ugonjwa, wizi au ajali, nambari maalumu kwa huduma hizo ambazo hutumiwa bila malipo zipo na unaweza kuwasiliana kuokoa maisha ama ukawaita askari wafike kwa sababu ile.

Siku hizi, mtu anaweza kutumiwa ujumbe, kutoka kwa mtandao wa wavuti moja kwa moja, na mtu asiye na simu tamba. Vilevile, simu tamba ina sifa nyingine ambazo huwasaidia watu wengi. Kwanza, ina kikokotoo ambacho husaidia katika masuala ya kitarakimu: kalenda ambayo husaidia watu kupanga siku zao vizuri kando na kuwa simu inaweza kutayarishwa kwa namna ambavyo inaweza kumkumbusha mtu kuhusu matukio muhimu anayotazamia.

Rununu za hivi karibuni zinaonyesha jinsi teknolojia hii ilivyokwenda mbali. Ingawa nyingine ni za bei ghali isiyoweza kufikika kwa walalahoi, simu hizi zinaonyesha picha ya mtu anayekupigia simu katika simu inayopokea. Tasisahau kuwa siku hizi mtu anaweza kujua pesa anazohitajika kulipa kwa huduma kama nguvu za umeme na nyingine kupitia ujumbe wa rununu.

Utafiti uliofanywa hivi karibuni unaonyesha kuwa kiungambali inatumiwa takribani na watu wa kila umri sasa kwa mahitaji mbalimbali. Utafiti huo pia unaonyesha kuwa wanaume hutumia kifaa hiki zaidi ya wanawake kote duniani. Aidha, wanawake hukitumia kifaa chenyewe zaidi wikiendi ikilinganishwa na wanaume.

Hata hivyo hakuna kizuri kisicho na doa. Siku hizi si muhali kuwaona madereva usukani wakiwa wameshikwa na mihemko ya kuzungumza kwa simu tamba. Madereva kama hawa husahau kuwa jukumu lao ni kulimudu gari na huishia kuchangamka, kupoteza fahamu na mwishowe kusababisha ajali. Hata ingawa vifaa maalum vimevumbuliwa kuwasaidia madereva kuzungumza wakiwa wameshika usukani, sheria bado inaharamisha tendo hili.

Vilevile, kuwepo kwa kifaa hiki kimewafanya baadhi ya watu kuzungumza bila adabu hadharani. Wengine huzungumza kwa sauti ya juu katika maeneo ambayo hayafai kutumiwa kifaa chenyewe kama benki, hospitalini kwenye wodi na hata darasani. Wengine huweza kumwaga mtama penye kuku wengi bila kufahamu walio karibu na hivyo kuishia kuhatarisha maisha yao.

Ingawa zimerahisisha mawasiliano, simu tamba zimeshtumiwa kwa kuleta suitafahamu katika jamii. Kuna kisa cha mwanamke ambaye alikuwa akisoma ujumbe ambao alikuwa akitumiwa mumewe na mwanamke mwingine. Ujumbe huo ulikuwa ule wa 'Tafadhali nipigie simu. Asante.' Mara kwa mara, mwanamke huyu aliweza kuuona ujumbe huu kutoka nambari ile ile ya simu tamba. Siku moja, aliamua "kumtega" mumewe. Mara tu aliposikia sauti kwenye simu ya mumewe kuonyesha kuwa kulikuwa na ujumbe, aliamka chapuchapu na kujishika kiuno kwa hamaki.

"Leo nimekushika. Umekuwa ukinihadaa siku nyingi. Ni nani huyu anakuandikia ujumbe kila mara na kwa nini?" mama mtu alisema akiwa amejaa mori na kuhamaki, tayari kummeza

mumewe mzimamzima. Mwanamke huyu alipigwa na butwaa bada maelezo ya mumewe na alipoitumia nambari ile akagundua kuwa ilikuwa ya shemejiye.

Simu tamba pia zina madhara ya kiafya. Simu hizi huwa na miale hatari inayoweza kumwathiri mtu anapoitumia simu kwa muda mrefu. Utafiti wa hivi karibuni unaonyesha kuwa simu hizi zinaweza kuathiri ukuaji wa mifupa na ubongo wa mtumiaji. Wataalamu sasa wanawashauri watumiaji wahakikishe kuwa simu tamba zao zina vikingamiale wakati wote wanapozitumia na kuzibeba.

a) Eleza manufaa ya simu tamba. (Tumia maneno 40-45) **(alama 10)**

b) Eleza matatizo yanayoletwa na matumizi ya simu tamba. (Tumia maneno 35-40) **(alama 10)**

4. Tafsiri habari hii katika lugha ya Kiswahili. (alama 20)

It was in December 2019 when the world got a shocker. An announcement came from all international television stations and radio stations like BBC, CNN, DW and many more that the city of Wuhan in China had been affected by a deadly virus called COVID-19. At first we all thought it was a Chinese problem but it was not the case. Things ran out of hand in January 2020 when the virus spread like bushfire to many other countries worldwide causing a lot of deaths and hospitalization of many more especially those who had other complications with their bodies.

The World Health Organisation was in dilemma because of the high mortality rate of people who got infected with this disease. The whole world had to go under lockdown and curfews were instated everywhere with exception of Tanzania who never experienced any lockdown. Places like mosques, churches, hotels, discotheques and many other important places were under lockdown.

New entrants in all countries would undergo a quarantine and then mandatory testing for the Corona virus. Different measures were put in place to stop the spread of the deadly virus. This included wearing of face masks when in big crowds, washing our hand for at least 20 seconds, not touching our eyes, no shaking hands and frequent use of sanitizers.

With God's intervention things started normalizing in 2021 when different vaccines were discovered to help slow the spread of the virus and a lot of deaths. Astrazeneca, Pfizer and Johnson and Johnson jabs were administered to different people worldwide. Masses graced the vaccination exercise while other individuals looked at this vaccines as a threat to their lives.

In 2022, the economy started opening up in a staggering manner and educational institutions too opened after a very long lockdown holiday. Much as the infection rate has gone down, people have been warned to take care of themselves by continuing to use the standard operating procedures (SOP). Indeed, the effects of the COVID-19 pandemic has greatly affected the

economy by leading to increase on prices of essential commodities like fuel, building materials and many other commodities. We shall never forget the year 2019!

Adapted from: A narration about Corona virus by Hussein Abdul.

5. MATUMIZI YA LUGHA- SARUFI

- a) Kanusha amri zifuatazo.
i. Njooni hapa!
ii. Mpe hicho kitabu! (alama 02)
- b) Andika sentensi zifuatazo katika wingi.
i. Mzazi wake ameenda hospitalini kupata matibabu.
ii. Kiti chake kiliibiwa juzi. (alama 02)
- c) Eleza kazi za watu wafuatao.
i. Seremala.
ii. Mchuuzi. (alama 02)
- d) Andika maana ya vitendawili vifuatavyo.
i. Hakimuogopi yeyote.....
ii. Mlima wangu unapandwa kwa makucha..... (alama 02)
- e) Toa mana ya methali zifuatazo.
i. Asiyekujua hakudhamini.
ii. Chanda chema huvikwa pete. (alama 02)
- f) Andika sentensi hizi katika Kiswahili sanifu.
i. Maji hii mimi apana taka yeye.
ii. Chakula mzuri atapikwa kesho.
iii. Mwalimu yetu ya Hisabati hakukuja jana. (alama 03)
- g) Tunga sentensi mbili mbili zenye maana tofauti kwa kila neno.
i. Ua,
ii. Kaa,
iii. Shuka. (alama 03)
- h) Onyesha vivumishi katika sentensi zifuatazo.
i. Walimu wachache wamekuja shuleni leo.
ii. Mahabusu wanne walitoroka gereza jana.
iii. Maji machafu yamwagwe.
iv. Mfupa mkubwa ulitupwa. (alama04)

MWISHO